

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

bakalářské prezenční studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hana Bednářová

Investigativní pátrání po reportérech české investigativní
žurnalistiky

Praha 2012

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Pavel Verner**

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full-Time Studies
2009 – 2012

BACHELOR THESIS

Hana Bednářová

Investigative reserche after reporters of czech investigative
journalism

Prague 2012

**The bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Pavel Verner**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora/ky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Pavlovi Blažkovi, Jaroslavu Kmentovi a Daliborovi Bártkovi za poskytnutí rozhovorů a za odbornou konzultaci v otázkách investigativní žurnalistiky, České televizi (televizní studio Ostrava), za umožnění natočení reportáže a volnost jejího použití při psaní bakalářské práce. A především Mgr. Pavlu Vernerovi za pomoc a cenné rady při vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá zjišťováním informací o investigativní žurnalistice pomocí rozhovorů se zkušenými reportéry. Rozebírá možnosti hledání témat, získávání zdrojů, jejich spolehlivost a objektivnost. V neposlední řadě se zabývá otázkou používání skryté kamery či nahrávek a hrozby možného nebezpečí při konání novinářské práce. Teoretické poznatky jsou využity v realizaci vlastní reportáže. Na závěr je detailně popsáno shrnutí získaných poznatků, které jsou následně srovnány s průběhem reportáže.

Klíčové pojmy

hledání témat, informace, investigativní žurnalistika, korupce, skrytá kamera, spolehlivost zdrojů, stinné stránky žurnalistiky, zdroje novinářů.

Annotation

Bachelor work is focusing on researching for information of investigative journalism. This researching is creating by interviews with experienced reporters. Bachelor work is also focusing on options how to search topics, get sources, reliability of sources and their objectivity. Bachelor work deals with using hidden camera and recordings as well. Its about possible danger during journalism too. Theoretical knowledge was used in own report. At the end is described resume of obtained knowledge, in detail of course. The obtained knowledge is compared with progress reports then.

Key words

Corruption, danger in journalism, hidden camera, informations, investigative journalism, journalists sources, reliability of sources, search topics.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA.....	9
1.1 Metody práce reportéra	9
1.2 Shrnutí.....	10
2. HISTORIE INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKY	11
2.1 Aféra Watergate.....	11
2.2 Aféra plukovníka Redla.....	14
2.3 Shrnutí.....	15
3. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA V ČECHÁCH PO ROCE 1989.....	16
3.2 Shrnutí.....	18
ANALYTICKÁ ČÁST	
4. REPORTÉŘI ČESKÉ INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKY	19
4.1 Úvod.....	19
4.2 Pavel Blažek – deník Právo	20
4.2.1 Krach – temné pozadí Kubiceho aféry.....	23
4.3 Jaroslav Kmenta – MF Dnes.....	23
4.3.1 Trilogie Kmotr Mrázek	25
4.4 Josef Klíma – Prima Family	26
4.3.1 Brutalita.....	28
4.4 Dalibor Bártek – Česká televize	29
4.4.1 Kauza Wolf	33
4.5 Shrnutí.....	34
PRAKTICKÁ ČÁST	
5. POPIS POSTUPŮ V REPORTÁŽI.....	35
5.1 Shrnutí.....	37
6. ZÁVĚR.....	38
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	39
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY	40
SEZNAM POUŽITÝCH MĚSÍČNÍKŮ	41
SEZNAM POUŽITÝCH VEBOWÝCH STRÁNEK.....	42
SEZNAM PŘÍLOH	43

ÚVOD

Na základě svého zájmu o investigativní žurnalistiku, její minulost, přítomnost a také budoucnost v České republice jsem si zvolila jako téma své bakalářské práce „Investigativní pátrání po reportérech české investigativní žurnalistiky“.

Vždy jsem zkoumala vše dopodrobna a snažila se dívat na danou situaci kriticky a ze všech stran. Nikdy jsem si však své počínání nespojila s možností svého budoucího vzdělání či dokonce zaměstnání.

Před pár lety jsem se s pátrací žurnalistikou seznámila blíže a začala studovat dostupnou literaturu. A právě ta byla podnětem k napsání mé bakalářské práce. Jelikož jsem nenašla žádnou knihu, která by odpověděla na všechny mé otázky, rozhodla jsem se vyhledat samotné reportéry zabývající se tímto typem žurnalistiky a s otázkami se obrátit na ně.

V bakalářské práci se v teoretické části věnuji žánrovému kontextu investigativní žurnalistiky, metodám práce reportéra, historii pátrací žurnalistiky a jejímu nástupu po roce 1989 u nás.

Následně v částí analytické rozebírám zkušenosti a názory Pavla Blažka, Jaroslava Kmenty, Josefa Klímy a Dalibora Bártka, kdy zkušení investigativní novináři odpovídají na mé otázky. A to například, co je podle nich investigativní žurnalistika, jak hledají témata, o co jde ve spolupráci se zdroji a se spolehlivostí na ně a jejich názor na používání skryté kamery.

V části praktické všechny získané informace aplikuji na vytvoření vlastní investigativní reportáže.

Pro dosažení cílů bakalářské práce pomůže stanovení hypotézy: za první, aby byl reportér dobrý, musí se umět dívat na svět objektivně a kriticky. Za druhé, musí mít mnoho kontaktů a za třetí, nesmí se bát stinné stránky, kterou tento typ žurnalistiky skrývá.

Metody výzkumu jsou: čerpání z dostupné literatury, z absolvovaných rozhovorů a přenesení informací do praxe.

1. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA

Investigativní žurnalistika (investigativní z angl. Investigative = pátrat po něčem, vyšetřovat) je doslova vyšetřovací nebo pátrací žurnalistika. Úkolem investigativní žurnalistiky je odhalit a zveřejnit nezákonné jevy, působící ve společnosti. Pátrací respektive investigativní žurnalistika je povoláním nebezpečným, ale pro společnost velice důležitým. Milan Šmíd na svých webových stránkách, kde popisuje investigativní žurnalistiku uvádí, že tento typ žurnalistiky potřebuje tři základní podmínky nezbytné pro úspěšnou práci investigativního žurnalisty (jako jednotlivce) a pro úspěch investigativního žurnalistu jako prostředku nápravy věcí veřejných. Na první místo umístil fakt, že investigativní žurnalistika musí mít podporu svého vydavatele. Zde se jedná jak o podporu materiální, jelikož šetření stojí hodně peněz a času, tak o podporu morální. Při práci investigativního reportéra se objevují vlivy, které směřují proti zveřejnění zjištěných informací. Často se mezi zmíněné osoby v článku či reportáži řadí i vláda, státní instituce nebo jiné vlivné osoby, ty vykonávají nátlak na vydavatele. Může se stát, že je nátlak úspěšný a list nebo televize se dále danou věcí nezabývají. Případ zveřejňovaný investigativním reportérem musí získat podporu ve společnosti a nejlépe i v politickém systému. Neméně důležité je získat podporu v moci zákonodárné a soudní.

1.1 Metody práce reportéra

Odhalování pravdy by mělo být základním pravidlem a hlavním úkolem pro investigativního novináře. Jeho práce se dá srovnat s prací policisty či právníka, ale na rozdíl od nich, má povinnost okamžitě veškerou pravdu, kterou zjistí, zveřejnit. Pátracím novinářem se může člověk stát ze dne na den, ale schopnosti a zkušenosti musí sbírat po celou dobu konání svého povolání. Dobrý investigativní novinář potřebuje mít mnoho kontaktů. Jaroslav Kmenta uvádí tři základní prvky, bez kterých, se podle něj, investigativní novinář

neobejde. Patří mezi ně: dovednosti z praxe, dobré zdroje a přístup ke kvalitním databázím. Neméně opomíjený fakt je, že novinář potřebuje mít všeobecný rozhled a musí být obeznámen s případem, kterým se zabývá. Podvědomost v zákonech a soudních systémech, je dalším faktorem doplňující zdatnost nejen investigativního novináře. Žádný novinář nesmí zapomínat na ochranu svého zdroje a informací, které mu poskytuje. Důvěra informátora může pro novináře znamenat výhru, protože získá mnoho informací, které by za jiných okolností nezískal. Novinář si musí dávat pozor na „střety“ se zákonem, které v jeho povolání mohou mnohdy nastat, jelikož se dostává k informacím nebo se setkává s informátory, kteří se pohybují na hraně zákona. Novinář má právo na ochranu zdroje informací. Toto právo bylo a je stále diskutovaným tématem.

Mezi důležité složky v investigativní žurnalistice patří také etika. Je nedílnou součástí novinářské práce. Mnoho reportérů na žurnalistickou etiku zapomíná.

1.2 Shrnutí

Dennodenně se novináři setkávají se situacemi, kdy mohou například důvěru informátora a etiku narušit. To znamená: střet zájmů, zaujatost nebo ochrana zdroje a soukromí.

Metody, kterými postupují, se mnohdy odehrávají na hraně zákona, ale bez nich by investigativní novinář neodváděl dobrou práci. Být dobrým novinářem a v tomto případě investigativním novinářem není jednoduché, ale společnost by bez nich postupně zahubila sama sebe.

2. HISTORIE INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKY

Investigativní žurnalistika by měla být zakořeněna v literatuře, ale jak je známo, historie tohoto typu žurnalistiky o mnoho knih opřena není. Kam tedy kořeny sahají? Před dvě stě lety by byla investigativní žurnalistika jakási forma populární fikce.¹ Ale díky této fikci lidé probouzeli v sobě potřebu podívat se na problémy kolem sebe, a to ať intra nebo inter sociální.

Reportéři se aktivně věnovali investigativním příběhům v dvacátých letech devatenáctého století. Investigativní žurnalismus vyrůstal jako „dohlížeč nezávislosti“ nebo také jako „kontrolor vlády“. Takováto svoboda tisku byla vysokou úctou k novinářům zakladatelům a investigativní reportéři využili zmíněnou svobodu naplno². (Gaines, 2007)

2.1 Aféra Watergate

Za první investigativní kauzu lze považovat případ Watergate. V roce 1972 v noci ze 16. na 17. června bylo v kancelářském a obytném komplexu Watergate zadrženo pět mužů. Zloději se vloupali do kanceláří Demokratické strany ve Washingtonu. Další den, tedy v neděli 18. června, vyšel článek o aféře Watergate ve Washington Post, který napsal Alfred E. Lewis s dalšími osmi novináři, mezi které patřila i v tomto případě nejznámější dvojice novinářů Bob Woodward a Carl Bernstein. Politický skandál byl jasný již od první informace o vloupání do kanceláře politické strany v roce, kdy se konaly

¹ GAINES, C., W., *INVESTIGATIVE JOURNALISM, Proven strategie for reporting the story*. 1st ed. Washington D.C.: CQ Press, 2007. ISBN 978-087289414-3. Kapitola I, strana 1. Investigative journalism has its roots in good literature. Two hundred years ago, what could be called investigative journalism was mostly in the form of popular fiction.

² GAINES, C., W., *INVESTIGATIVE JOURNALISM, Proven strategie for reporting the story*. 1st ed. Washington D.C.: CQ Press, 2007. ISBN 978-087289414-3. Kapitola I, strana 1. Reporters actively pursued investigative stories in the 1920s. Investigative journalists grew to be thought of as independent overseers of government – the watchdogs of society. After all, freedom of the press was high in the esteem of the Founders, and investigative reporters exercised that freedom to the fullest.

prezidentské volby. Nesrovnalosti byly podloženy několika fakty. Například čtyři z pěti mužů pocházeli z Miami, což není Washingtonu nejbližší, cesta je finančně nákladná a na místě vloupání nemohli lupiči očekávat žádné materiálně hodnotné věci. Při zatčení zloději uvedli falešná jména a když poté svá pravá jména přiznali na stanici, byl mezi nimi i James McCord, který v minulosti pracoval pro CIA. 18. června také agentura Associate Press zjistila, že James McCord je zaměstnaný ve Výboru pro znovuzvolení prezidenta na pozici bezpečnostního poradce. Zadrženi muži měli při loupeži na sobě chirurgické rukavice a u sebe dva fotoaparáty, několik desítek kusů nepoužitých filmů a odposlouchávací zařízení. Kromě jiného také měli 5000 dolarů v hotovosti. Část u sebe, část se našla v jejich pokojovém hotelu. Bankovky byly zcela nové. Veškeré tyto informace měli novináři k dispozici.

Bílý dům okamžitě zahájil všemožnými vlivy a silami akci, při které se snažil udržet aféru takzvaně pod pokličkou, alespoň do listopadu, kdy se konaly prezidentské volby. Na druhou stranu předseda demokratické strany Lawrence O'Brien a jeho právník zažalovali Výbor pro znovuzvolení prezidenta a požadovali milion dolarů jako náhradu škody. Tím se zahájilo soudní řízení. Bílý dům ale situaci zvládl a pro Richarda Nixona hlasovala většina Američanů a on se stal prezidentem i pro druhé volební období. Týden po zadržení zlodějů však přišla asi největší senzace. Eugene Backinski, policejní reportér Washington Post, zveřejnil informaci o tom, že v adresářích dvou lupičů je zapsáno jméno E. Howart Hunt a telefonní číslo na něj s poznámkou W.H. tedy White House. Woodward a Bernstein na telefonní číslo zavolali a tím se spojení mezi aférou Watergate a Bílým domem potvrdilo. Avšak toto spojení bylo dlouho jediným důkazem. Mezi další důležité stopy patřilo dohledání původu nalezených peněz. Zjistilo se, že jeden ze zadržených vlastnil na Floridě konto, na kterém se nacházely větší částky peněz. FBI měla k vyšetřování velice laxní přístup, takže vše zjišťovali novináři díky svým kontaktům a zdrojům. Žurnalisti se poté dopátrali k jistému Kennethovi H. Dahlbergovi, který se později přiznal k vystavení šeku s poznámkou, že ho předal někomu z Výboru pro znovuzvolení prezidenta na

podporu Nixonovy předvolební kampaně. Díky těmto informacím se vytvořil nátlak na politiky v Kongresu, ministerstvo spravedlnosti a hlavně na FBI.

Ještě před prezidentskými volbami v roce 1972 bylo obviněno sedm osob. Pět lupičů a dva poslanci, jimiž byli Howard Hunt a Gordon Liddy. Právě kromě Liddyho se všichni přiznali a proto je soud v roce 1973 odsoudil k trestům 15 a 20 let odnětím svobody. Pro obžalované se výrok soudu ale stal překvapením, jelikož si nechali zaplatit od Bílého domu za svou mlčenlivost a počítali s nižším trestem. James McCord jako první napsal soudu dopis, ve kterém se zmiňuje, že se doznal pod nátlakem. Před velkou porotou poté řekl, že vloupání do Watergate se plánovalo v Mittchelově kanceláři v únoru 1972. Na základě těchto nových informací Senát zřídil v únoru 1973 vyšetřovací komisi pro případ Watergate. Komise dostala 12 měsíců na to, aby podala podrobnou zprávu. Vyšetřování bylo zcela veřejné a dokonce ho přenášela televize.

Po všech těchto odhaleních podali demisi ministr spravedlnosti Kleindients, Bob Haldeman, šéf kanceláře Bílého domu, a John Ehrlichman, Nixonův poradce.

Díky zjištění, že se v kanceláři prezidenta Richarda Nixona již od roku 1970 celou dobu nahrává, začala takzvaná bitva o pásky. Získání těchto pásek by odpovědělo na otázku, zda Nixon mluví pravdu v tom, že s aférou Watergate a pokusy o její ututlání nemá nic společného. Posléze Nixon odvolal nezávislého státního žalobce, který se případem zabýval a dva další ministři spravedlnosti podali demisi. Prezidentovi poradci se ocitli před soudem a Kongres uvažoval o obvinění samotného prezidenta. Poté, co Nejvyšší soud přikázal Nixonovi předložit pásky, se Nixon přiznal. Celou dobu lhal, o aféře Watergate věděl od samého začátku. 8. srpna 1974 odstoupil ze své funkce. Od následujícího prezidenta Geralda Forda dostal amnestii. (Milan Šmíd. [online] <http://www.louc.cz/>)

Je důležité zmínit se, jak velkou roli sehrálo v této aféře takzvané hluboké hrdlo (Deep Throat). Woodward a Bernstein ho popisují ve své knize Všichni

prezidentovi muži jako jejich tajný zdroj. Samozřejmě případ Watergate nebyl tímto zdrojem ovládnán, i když novinářům při pátrání velmi napovídal. Byl významným pomocníkem pro orientaci v případě, ale neposkytoval v každé chvíli či směru spolehlivé nebo prověřené informace.

2.2 Aféra plukovníka Redla

I když je aféra Watergate považována za první investigativní kauzu, není tomu tak. V roce 1913 proběhla aféra plukovníka Redla, se kterou se spojuje zuřivý reportér Egon Ervin Kisch.

Samotný život plukovníka Alfréda Redla byl příznačný svou nepřesností. Leccos zůstalo nejasné a leccos nebylo ani ničím podložené, protože mnoho pravd či lží nemělo žádný původ v žádných dokumentech. Skutečnost se prolíná s legendou. Podle Jiřího Bílka³, autora doslovu v knize Aféra Plukovníka Redla od Pétera Dobaie, legendu vytvořil především Egon Erwin Kisch ve svém Pražském pitavalu z roku 1931. Alfred Redl se údajně narodil v roce 1866 či 1867. Díky své inteligenci, cílevědomosti a tvrdosti k sobě samému stoupal ve vojenské kariéře velice rychle, až se dostal na pozici plukovníka generálního štábu a náčelníka štábu 8. c. a k. armádního sboru v Praze. Vybudoval špionážní síť především na Balkáně. Své zdroje měl všude a proto neexistovalo snad nic, co by mu uniklo. Byl tedy mužem číslo jedna rakousko-uherské kontrašpionáže.

Tento úspěšný a všemocný důstojník generálního štábu byl naprosto nečekaně obviněn ze špionáže ve prospěch cizí mocnosti a to konkrétně carského Ruska. Bez jakéhokoliv (především nestranného) vyšetřování byl dohnán k sebevraždě. Důvodem podezřívání Alfreda Redla ze špionáže byla údajná peněžní odměna, která mu byla zaslána. Podivné bylo, že u takto

³ Jiří Bílek, vědecký pracovník, publicista, překladatel, autor doslovu v knize Aféra plukovníka Redla, Péter Dobai

zkušeného kontrašpionážního pracovníka došlo k předání peněz poštou, když on sám znal mnoho jiných bezpečnějších metod k předání odměny.

Aféra plukovníka Redla se týká výhradně jeho údajné homosexuality, díky níž ho carské Rusko vydíralo a z toho důvodu se podle nepodložených důkazů Redl stal jejich špiónem. Informaci o Redlově homosexualitě odtajil ve svém článku Egon Erwin Kisch⁴. (Dobai, 1990)

2.3 Shrnutí

V historii investigativní žurnalistiky se můžeme bavit pouze o několika meznících. Aféra Watergate je nejčastěji zmiňována jako případ počátků pátrací žurnalistiky a novináři Bob Woodward a Carl Bernstein, jako vzor pro reportéry zabývající se tímto typem žurnalistiky. Zuřivý reportér Egon Erwin Kisch a jeho článek o plukovníku Redlovi poukazuje na možnost nikdy nevyřešitelné aféry. Paradoxně můžeme dnešní dobu rozdělit na případy typu Watergate nebo typu plukovník Redl. Mnoho kauz se týká buď legislativy nebo osob, které se legislativa snaží odstranit.

⁴ Své reportáže Egon Erwin Kisch popisuje v knize Zuřivý reportér, Egon Erwin Kisch.

3. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA V ČECHÁCH PO ROCE 1989

Po slavném zuřivém reportérovi Egonu Erwinu Kischovi bylo v Čechách z mnoha politických důvodů působení investigativní žurnalistiky nemožné. Proto má u nás pátrací žurnalistika poměrně krátkou historii. Nepříznivé pro novináře po sametové revoluci v roce 1989 také byla i nemožnost se od někoho učit a proto docházelo v tomto odvětví žurnalistiky i k primitivním školáckým chybám.

První pokusy se datují již do roku 1990. Člen Konfederace politických vězňů Československa Miroslav Dolejší,⁵ předal redakci Poledního expresu (v té době již Středočeský expres) materiály, ve kterých popisuje skandální případ vyšetřování pozadí události 17. listopadu. Hovoří v nich o událostech z roku 1989, jako o spiknutí „starých“ a „nových“ struktur a Chartu 77 popisuje jako organizaci řízenou StB. Ukázky z těchto materiálů vycházely v Poledním expresu postupně ve dnech 24.-26. 10. 1990. (Milan Šmíd. [online] <http://www.louc.cz/>). Dalšími případy byly například kauzy týkající se tunelování bank a odhalování nedostatků v legislativě České republiky. Mezi první příležitosti nástupu investigativní žurnalistiky byla také malá privatizace, kdy například Pavel Blažek zjistil, že lidé, kteří si nakradli za bývalého režimu majetek, si jej legálně privatizují.

Za zakladatele investigativní žurnalistiky v Čechách je považován Josef Klíma. Nejvíce se proslavil v televizním pořadu Na vlastní oči (TV Nova), ve kterém spolupracoval s Radkem Johnem (dnešní předseda politické strany Věci Veřejné). Josef Klíma odkrýval pozadí těch největších kriminálních kauz devadesátých let.

V České republice se nejvíce námětů pro investigativní žurnalistiku nachází v legislativě, kde se mocní chtějí stát ještě mocnějšími. Poněkud

⁵ Miroslav Dolejší, politický vězeň komunistického režimu a autor Analýzy 17. listopadu.

smutné je, že se v Česku čím dál více stává z prostředí obyčejného prostředí korupční. Důkazem je i odmítání spolupráce zahraničních firem s firmami tuzemskými z důvodu vysokého procenta korupce.

Mezi nejznámější kauzy u nás patří případ Františka Mrázka, kterým se zabýval Jaroslav Kmenta (MF Dnes) a na jehož základně napsal také knižní trilogii Kmotr Mrázek. František Mrázek byl jedním z takzvaných kmotrů českého podsvětí. Z obyčejného veksláka se po Sametové revoluci v roce 1989 „vypracoval“ až na jednoho z největších mafiánů. Stýkal se s různými členy temné zóny a měl mnoho kontaktů na české politiky a policii. Díky podvodům s realitami a nikdy nesplaceným úvěrům se mu podařilo z bank dostat stamiliony korun. Byl podezříván z několika objednaných vražd. V roce 2006 byl zastřelen nájemním vrahem. Jeho smrt se dodnes nevyřešila.

Další věhlasná kauza byla Kubiceho zpráva. Jan Kubice bývalý ředitel policejního Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu (dnešní Ministr vnitra), vydal před volbami v roce 2006 zprávu, ve které uvedl, že organizovaný zločin pronikl do státní správy. Tato zpráva byla později médií označena jako Kubiceho zpráva. Především se v ní jednalo o souvislosti s vyšetřováním tří závažných případů. Vražda podnikatele Františka Mrázka a jeho vztahy s vlivnými lidmi. Podvody při obchodech s ropnými produkty spojené s objasňováním vražd v takzvané Solncevské mafii⁶ a korupce ve státní správě v souvislosti s biopalivy. Novinářům se podařilo získat kopii. Pavel Blažek (bývalý redaktor deníku Právo) na základně této kauzy napsal knihu Krach, za kterou byl oceněn cenou Egona Erwina Kische.

Za zmínění samozřejmě stojí i kauza týkající se poslance Petra Wolfa. Dalibor Bártek natočil reportáž na jejímž základě proběhlo vyslovení nedůvěry vládě a ta posléze padla.⁷ Radovan Krejčíř je jeden z největších případů

⁶ Ruská mafie. Solncevská mafie společně s mafii Solomonskou patří k těm nejhorším v Česku.

⁷ Viz oddíl 4.4.1 Kauza Wolf

v historii investigativní žurnalistiky v Čechách. Zabývalo se jím nemálo novinářů, mezi ně patřila i Sabina Slonková, na kterou si Krejčíř dokonce najal nájemního vraha, takzvaného Citróna. Nájemní vrah se však sám doznal policii. Krejčíř je stále na útěku.

3.2 Shrnutí

Investigativní žurnalistika v Čechách se začala rozvíjet až po roce 1989. Tedy po pádu komunistického režimu. Čeští reportéři se začali věnovat událostem 17. listopadu a oblasti legislativy. Korupce roste zároveň s vývojem společnosti. Tím se více objevuje vyhrožování, nebezpečí a práce novinářů patří mezi nejrizikovější povolání.

4. REPORTÉŘI ČESKÉ INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKY

4.1 Úvod

Každý novinář musí umět pátrat, ať je investigativní nebo ne. Potřebuje ale také štěstí. Spisovatel Paul Halloran⁸ řekl: „*Pokud nemáte dar s určitým stupněm štěstí, vytvořte si své vlastní*“.⁹

Investigativní reportér je jako každý jiný novinář. Musí však mít více skeptiky, více zvědavosti, vynalézavosti, nápaditosti, vědomost, kde hledat fakta. Více geniálnosti v umění obcházet překážky. Důležité je být neúnavný v hledání fakt a schopnosti vydržet tu dřinu a nepohodlí.¹⁰ (Spark, 1999)

Existuje stovka námětů na reportáže. Novinář jen potřebuje být na pravém místě, v pravý čas a s tím pravým člověkem, který mu řekne, co potřebuje vědět. Bohužel těchto lidí stále ubývá. Je zbytečné čekat na telefonu, až někdo zavolá. Je nutné doslova „otravovat“, několikrát za sebou, třeba jen jednoho člověka, protože on něco ví. Důležité je, aby novinář poznal, kdy sám toho ví dostatek a kdy tedy může kauzu otisknout či odvysílat.

Investigativní novinář musí být připravený na to, že bude v určitých společenských kruzích velice neoblíbený. Je to také z toho důvodu, že musí najít sám sebe na jiné „sféře“, než jsou jeho kolegové.

⁸ Paul Halloran, Britský nezávislý spisovatel

⁹ SAPRK, D., *Investigative reporting, A study in technique*. 1st ed. Oxford: Focal Press, 1999. ISBN 0240-51543-9. Kapitola II, The making of an investigative reporter. Přeloženo z: An investigative reporter, says freelance writer Paul Halloran, needs luck. „If you are not gifted with a considerable degree of luck, you will have an upsetting time. You make your own luck; but that is true only up to a point“.

¹⁰ PROTESS, L., D., et al. *THE JOURNALISM OF Outrage, Investigative reporting and agenda building in America*. 2nd ed. New York, London: The Guilford Press, 1991. ISBN 0-89862-591-2. Kapitola I, The Quest for Reform. Přeloženo z: The investigative reporter is like any other kind of reporter, only more so. More inquisitive, more skeptical, more resourceful and imaginative in knowing where to look for facts, more ingenious in circumventing obstacles, more indefatigable in the pursuit of facts and able to endure drudgery and discomfort.

Investigativní novináři tvoří vlastní informace díky vyšetřování a výzkumu. Díky těmto funkcím nosí těžké břemeno zodpovědnosti, aby jejich zprávy byly přesné a spravedlivé.

4.2 Pavel Blažek – deník Právo

Pavel Blažek se narodil roku 1944. Na filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně vystudoval filosofii a dějepis. Po studiu působil dvaadvacet let, jako učitel na středních odborných školách. V roce 1990 vstoupil na novinářskou dráhu. Nejdéle působil v deníku Právo, v policejním oddělení. Zaměřoval se na porevoluční dění a převážně na nekalé činy Františka Mrázka nebo na takzvaný Berdychův gang. Na základě Kubiceho zprávy, kterou se zabýval, napsal knihu Krach, temné pozadí Kubiceho aféry, za kterou byl v roce 2010 odměněn cenou Egon Erwin Kische.

Pro Pavla Blažka je investigativní žurnalistika typ novinářské práce, která má odhalovat nebezpečné společenské a sociální jevy. Pavel Blažek označuje investigativní žurnalistiku jako žurnalistiku pátrací, jelikož vždy uznával Čapka a bylo mu kladeno na srdce, pokud je možno, aby používal česká slova a vyhýbal se slovům cizím. Pátrací žurnalistika je ve všech oblastech společenského života. Je to velmi náročná a někdy i nebezpečná práce, ať už z hlediska ekonomických sankcí nebo výhružek fyzického násilí.

Při hledání témat je nejdůležitější skrytá osobnost novináře, která shromažďuje informace ve sféře společenské nebo politické, případně tam, kde je podezření z trestného činu.

Je velice důležité připomenout, že dnes je hledání informací mnohem snazší než na začátku devadesátých let. Novinář musí dobře znát trestní řád a

trestní zákon, ale vždy i další zákony spojené s konkrétní kauzou, kterou sleduje.

Jeden z případů Pavla Blažka byl František Mrázek. První informace získal v malé privatizaci. Zjistil, že lidé z šedé zóny vstupují do privatizačních procesů a legalizují své nezákonné příjmy. U Františka Mrázka to byl pivovar v Českém Krumlově, poté to byla forma bankovních úvěrů, nadhodnocených znaleckých posudků a nebo převádění zadlužených společností na „bílé koně“¹¹.

Velice důležité je umět si ověřit dokumenty i osoby od kterých informace vzešly. V orgánech státu i ve veřejných orgánech (magistrát, zastupitelstvo obcí, úřady) jsou lidé, kteří jsou svědky trestné činnosti a netroufají si jít do přímého střetu, protože by byli existenčně ohroženi, tak použijí okliku, tedy že informace předají novinářům. Blažek se nesetkal ani s osobní pomstou. Vždy u daných případů šlo o podstatu věci. Pokaždé se setkal s lidmi, kteří byli vnitřně čestní, a chtěli zastavit dění, kterého byli svědky, ale nedovolili si jít do již zmíněného přímého boje. Poté je nejtěžší postupovat tak, aby dotčená strana nezjistila, kdo předal materiály novinářům. To znamená velmi pečlivě chránit zdroje. Když se ochrana zdrojů povede, lidé si to časem řeknou, a tím se novináři otevře určitý informační prostor z různých oblastí společenského života.

Z hlediska pátrací žurnalistiky se Pavel Blažek nejvíce věnoval trestné činnosti. Jako redaktor policejního oddělení v Právu to měl také v popisu práce. Občas dostal úkol pokračovat v tom, co naznačili kolegové třeba v televizní reportáži. Po zjišťování okolností a skutečností, které se v reportáži objevily, v televizi či novinách, zjistil, že to je jinak a že se odvysílala reportáž v zázračně krátké době, z toho vyplývá, že byla na zadání někoho, kdo novinářům předal dokumentaci, aby byl atakován určitý jim nepříjemný a pro ně nebezpečný člověk, například i člen policejního sboru. To znamená, že

¹¹ Slangové označení pro osobu nastrčenou k páčání trestné činnosti, aby zakryla skutečného pachatele.

média jsou v tomto smyslu i zneužitelná. Touto prací si Blažek mnoho přátel mezi kolegy novináři nezískal. Ale zdůrazňuje, že mu to nijak nevadilo.

V otázce používání skryté kamery či nahrávek dle Pavla Blažka záleží na případě, kterého se to dotýká. Novinář nesmí kameru či nahrávku používat se záměrem někoho zkompromitovat. Lidé se z pohledu Blažka kompromitují vlastními skutky. „*To znamená vlastními činy a ty činy se snaží slovy kolikrát maskovat*“.¹² Blažka vždy zajímala skutková podstata věci. Něco jiného je, když skutkovou činnost popírá, v tom případě je skrytá kamera či nahrávka jako důkaz.

Pavel Blažek přiznává, že u novináře je samozřejmostí široká škála kontaktů, jak v rámci novinářské komunity, redakce, ve které působí, tak v rámci komunity politické a policejní. Záleží však na tom, zda jde novináři o podstatu věci, podle takzvané zásady „padni, komu padni“, nebo právě naopak, zda lže ve prospěch politika, policisty nebo ve prospěch nějaké skupiny. Pavel Blažek nemá nic proti osobním vztahům, do té doby, než se kvůli nim „křiví“ pravda.

Jedna z důležitých věcí je vracet se po čase k proběhlým kauzám. Některé se stále aktualizují a tvoří série. Například Berdychův gang. Blažek se touto kauzou začal zabývat doslova náhodou. „*Kolegyně nešla na soud. V redakci kvůli toho byl kravál, tak jsem to dostal na krk, takhle začali Berdychovci*“.¹³ Tím se začal Blažek o případ více zajímat. „*Nestačil jsem se divit, protože zde existovalo i propojení s policisty. Stále ale nebylo odhaleno vyšší patro*“.¹⁴ Blažek dodává, že není možné, aby se tolik let děla součinnost některých policistů s Berdychem a některými lidmi s Berdychova okruhu a nadřízení na to nepřišli. „*Tomu teda nikdy neuvěřím, že to nevěděli a tak dále. Že ty peníze nešly i směrem výš*“.¹⁵

¹² Pavel Blažek, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

¹³ Pavel Blažek, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

¹⁴ Pavel Blažek, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

¹⁵ Pavel Blažek, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

4.2.1 Krach – temné pozadí Kubiceho aféry

Pavel Blažek shromažďoval dokumentaci ke Kubiceho zprávě více než dva roky. Po analýze těchto dokumentů dospěl k mnoha překvapivým dedukcím a závěru a proto se rozhodl napsat knihu Krach, temné pozadí Kubiceho aféry. Důkazy podkládá různými kauzami.¹⁶ V knize se nachází mnoho nezveřejněných protokolů a jiných listinných materiálů. Tato kniha dokazuje existenci prorůstání organizovaného zločinu do státní správy a propojení mafie s některými politiky.

4.3 Jaroslav Kmenta – MF Dnes

Jaroslav Kmenta se narodil roku 1969 v Nymburce. Během studia pedagogické fakulty na Univerzitě Karlově založil v Nymburce Občanské fórum a byl zvolen do tamního městského zastupitelstva. V roce 1991 se stal redaktorem ČTK a posléze v roce 1993 začal působit jako redaktor v Mladé frontě Dnes. Od roku 2000 pracoval v různých médiích (Zemské noviny, deník Super, deník Impuls a časopis Instinkt). V roce 2003 se vrátil do MF Dnes, kde působí dodnes. Za svou kariéru napsal sedm knih a na mnoha dalších spolupracoval.

Investigativní žurnalistika je podle Jaroslava Kmenty práce novináře „dostat se něčemu na kloub“. *„Je to něco podobného, jako dělají policajti, když vyšetřují nějakou kauzu, akorát že novináři mají poslání to okamžitě zveřejnit“.*¹⁷

Novinář ale musí přijímat informace, to je podstata jeho práce. Buď se na něho může někdo obrátit, nebo je ve společnosti nějaká velká kauza. Policie například něco rozkrývá, je to u soudu a je zveřejněná jen část. Novinář, který

¹⁶ viz kapitola 3. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA V ČECHÁCH PO ROCE 1989, 5. odstavec

¹⁷ Jaroslav Kmenta, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

má zkušenosti, v případě vidí něco víc a zjišťuje stále více informací. A nebo je to úplně nahodilý proces, člověk si musí stále lámat hlavu s informacemi. „Nesmí přijímat věc, že politik něco řekne a my mu to už věříme. To nejde, musí se k tomu vždy stavět s odstupem“.¹⁸

Pro novináře je největší problém, když se někdo ozve a přinese informaci. Samozřejmě to vypadá na první pohled jednoduše. Kmenta však upozorňuje, že se novinář musí zaobírat tím, jakou má zdroj motivaci, což je mnohdy daleko složitější práce. Mezi nejlepší případy patří čestný člověk, kterému se opravdu nelíbí počínání institutu nebo firmy, svěří se a vysvětlí své motivy. Ale bohužel existují i jiné případy, kdy se lidé pouze mstí.

Při psaní kauzy by vždy měla být v redakci debata. Nikdy neplatí, že si novinář, který pracuje v novinách, může dělat, co chce. Novinář je totiž zodpovědný nejen sám vůči sobě, za svojí práci, ale i vůči redakci, protože za to, co zveřejní, nese na trh jen svou kůži, ale i kůži redakce a zodpovědní musí být všichni, jako celek. V redakci funguje mechanismus, kdy si o kauze musí novinář popovídat bezprostředně ze svým šéfem „víc hlav víc ví“. Fungují tam také editoři a právníci, se kterými se o daném případě baví.

Nesmí se zapomenout na stinnou stránku investigativní žurnalistiky. Novinář rozkrývá podvod, korupci, lidi spojené s vraždami, podsvětím. „Polovina lidí vás miluje, protože jsou nadšení, že tady je někdo takový, kdo se nebojí a jde do toho. A pak vás také půlka nenávidí.“¹⁹ Důležité ale je, že tito lidé, ze zkušeností Kmenty, nemají v sobě takového „čertíka“, aby zločinnost ještě zdvojnásobili, chtěli se pomstít, nebo by si někoho na pomstu najali. To jsou výjimečné případy, které Jaroslav Kmenta naštěstí nezažil. Samozřejmě existují výhrůžné dopisy nebo hrozba fyzického násilí. A to je spojené s možností vydírání. Kdyby někdo chtěl novináři ublížit, tak to udělá a nebude na to upozorňovat. „Samozřejmě je hrozně nepříjemné, když vám přijde dopis, kde je do detailu popsáno, jak se pohybujete, kudy chodíte, jak rodina, děti, do

¹⁸ Jaroslav Kmenta, rozhovor pro studijní účely, Hana Bednářová

¹⁹ Jaroslav Kmenta, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

jaké školy chodí, kterou cestou. To už si uvědomíte, že si ten člověk dal minimálně práci, že vás sledoval. Největší problém je strach o rodinu.“²⁰

Novinář si podle Kmenty musí uchovat svébytnost. Nesmí mít s někým tak nadstandardní vztahy, že by ho člověk, se kterým komunikuje, nakonec využíval nebo dokonce zneužíval. Pro novináře, tedy investigativní novináře, hrozí několik rizik, protože je jako člověk závislý na komunikaci, ať s tiskovými mluvčími, policií, státními úřady či se soukromými firmami. S kýmkoliv musí umět komunikovat. Také musí brát v úvahu, že nikdo z těchto informátorů není žádný nepřítel, ale zároveň ani „super kamarád“.

Používání skryté kamery či skrytých nahrávek je podle Kmenty téma, které ve společnosti „dělá horkou krev“. Do roku 2005 bylo používání skrytých nahrávek doménou v televizích, ale s rozvojem internetu a s rozvojem investigativní žurnalistiky, se skrytá kamera a nahrávky začaly aplikovat i v tisku. Kmenta osobně zastává používání skryté kamery pouze ve výjimečných případech, opravdu když není zbytí. A jenom proto, aby měl novinář v ruce důkaz, není to však okamžitě součástí reportáže.

Mezi dojmem naslouchajícího dobráka a nebo drsňáka Jaroslav Kmenta prosazuje typ novináře naslouchače. Existují novináři, kteří jsou takzvaně tvrdí a také se to občas vyplatí. Záleží hlavně na situaci. Novinář by měl obecně být ten, kdo naslouchá a pozoruje, měl by být pozorovatel dění.

4.3.1 Trilogie Kmotr Mrázek

Knížní trilogie Kmotr Mrázek popisuje nástup Františka Mrázka, veksláka, který zbohatl na podvodech. V první knize Jaroslav Kmenta předává čtenářům informace o prorůstání zločinu do politiky a státní správy od začátku devadesátých let. Popisuje, jak Mrázek uplácel policisty a politiky, jak se z něho stal podnikatel díky nikdy nesplaceným úvěrům, a dokonce jak si začínal najímat nájemné vrahy na jemu nepohodlné lidi. Druhý díl Kmotra Mrázka se opírá o zveřejněné odposlechy, které mapovaly aktivity Františka

²⁰ Jaroslav Kmenta, rozhovor pro studijní účely. Hana Bednářová

Mrázka. V knize se objevuje mnoho jmen vlivných politiků, s kterými Mrázek manipuloval, nebo je naváděl manipulovat s ostatními politiky. V tomto díle se skoro vše týká velkého obchodního případu – privatizace IPS (Inženýrských a průmyslových staveb), o který měl Mrázek velký zájem.

Po vydání této knihy přijali politici náhubkový zákon, který pod hrozbou pětiletým trestem odnětí svobody zakazuje zveřejňování skrytých nahrávek.

Poslední díl Kmotra Mrázka popisuje zbytek života Františka Mrázka až do ledna roku 2006, kdy byl nájemním vrahem zastřelen. Kniha ale také mapuje situaci po smrti Mrázka, a to hlavně vyšetřování jeho smrti, protože nebyl zájem ji vyřešit. Podtitul válka kmotrů kniha nese z důvodu opravdového Mrázkova boje s dalšími mafiány, jako je například Radovan Krejčíř a nebo s politickými či policejními kmotry.

4.4 Josef Klíma – Prima Family

Josef Klíma se narodil 19. března 1951. Patří mezi jedny z neznámějších českých reportérů. V letech 1990–1992 pracoval jako šéfreportér v týdeníku Reflex, který také spoluzakládal. Nejvíce ho však proslavil pořad Na vlastní oči, kde pracoval jako reportér patnáct let (po celou dobu existence pořadu). V současnosti pracuje společně s Jankem Kroupu v pořadu televize Prima Family s názvem Soukromá dramata. Je autorem mnoha knih a to například Brutalita, Náruživost nebo Loď s otroky. Napsal mnoho televizních scénářů, mezi které patří Vlno, Expozitura, Vetřelci a lovci nebo Jsi mrtvej, tak nebreč. (Hamšík, 2012)

Josef Klíma začal s pátrací žurnalistikou již za komunistů. Přesněji začal při psaní knihy Brutalita. *„Je v ní kapitola o slavném případě z ústavu v Měděnci, který Filipu Renčici posloužil jako námět pro film Rekviem pro*

panenku.“²¹ Tehdy si Josef Klíma uvědomil úskalí pátrací žurnalistiky v nesvobodném státě. Uznává, že měl k dispozici vyšetřovací spisy, hovořil se zainteresovanými policisty, se soudcem i s ženami, které v případě figurovaly. I přesto se nemohl dostat úplně ke všemu, a tím vytvořil určitý obraz poměrů v tamním ústavu. Bohužel přiznává, že právě to se mu o deset let později vrátilo jako „bumerang“. Dozvěděl se, že situace v ústavu byla jiná. Nebyla tak hrozná, jak se mu jevila a jak ji popsal. „*Vychovatelky nebyly takové sadistky a vše ovlivnil především fakt, že tehdejší straničtí funkcionáři chtěli hlavně zakrýt nepořádek.*“²² Za komunismu bylo podle Klímy možné dělat pátrací žurnalistiku jen zčásti. Buď hrozilo, že novinář narazí, nebo že situaci nepopíše zcela pravdivě tak, jak se to stalo jemu.

Když začínal týdeník Reflex novináři, kteří v něm začali pracovat (včetně Klímy) vůbec netušili, že se jejich práce nazývá pátrací nebo investigativní žurnalistika. Jednoduše chtěli mnoho věcí odkrýt, ale na druhou stranu byli všichni ovlivnění zažitými novinářskými postupy, které se za dobu čtyřiceti let totality naučili. „*Situace se však najednou změnila, složitě jsme zjišťovali, co je pravda, dezinformace, polopravda nebo kdo je, či není estébák.*“²³

V té době ještě neexistovali tiskoví mluvčí ani lobbisti, tím měli novináři k lidem ve vládě blízko a mohli se jich rovnou zeptat na názor či radu. Vše bylo tehdy jednodušší, ale divočejší. Zločinecké struktury devadesátých let byly daleko brutálnější. „*Auta létala do vzduchu, střílelo se.*“²⁴

Zločinecké struktury však nevymizely, naopak mají „nadstavbu“ a ta je daleko horší. Klíma dodává, že tato struktura prorostla do politického prostředí. Důkazem jsou například Mrázkovy odposlechy. „*Zločinci se dnes snaží koupit si všechny politiky a nezáleží na tom, na jaké straně spektra se pohybují.*“²⁵

²¹ Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

²² Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

²³ Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

²⁴ Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

²⁵ Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

Témata k Josefovi Klímovi přicházejí samy, a to doslova. Svým otcovským dojmem a mnohaletými zkušenostmi v lidech vzbuzuje důvěru. Uvádí to i příklad, kdy na jedné z besed, na kterých se Josef Klíma účastní, za ním přišla učitelka s informací, že jejího invalidního známého napálili a připravili o byt. „*Věděl jsem, že tady je třeba jednat rychle a případ vyřešit spíše zpravodajsky.*“²⁶ Klíma se spojil přímo se zpravodajstvím Primy a už večer byla odvysílána reportáž a případ se začal řešit.

Klíma se cítí doslova „zbrzděn“ kvůli minulému režimu. Na rozdíl od mladších nebo začínajících novinářů, ze svého života ztratil dvacet let. Vysvětluje to tím, že pravou novinářinu (po pádu komunismu) začal dělat ve čtyřiceti. Například jeho kolega Janek Kroupa²⁷ začal ve dvaceti. Následujících dvacet let podle Klímy novinář ztratí tím, že se učí jazyk a cestuje po světě a „nasává“ do sebe všechny vědomosti. „*Celá moje generace tohle už nikdy nedožene.*“²⁸

4.3.1 Brutalita

Josef Klíma v knize Brutalita rozebírá kauzu, která proběhla v roce 1984 v Krušných horách. V Ústavu sociální péče na Měděnci vznikl požár, který měl na svědomí dvacet šest obětí. Klíma se pokusil ve své knize najít viníka. Bohužel se nechal svést na falešnou stopu. Přijal oficiální stanovisko od vyšetřovatelů a soudců, kteří se snažili zahladit fakt, že zařízení nebylo proti požáru nijak zabezpečeno a dívka, která oheň založila do tohoto ústavu zřejmě nepatřila. Kniha se posléze stala námětem pro film Filipa Renče: Rekviem pro panenku. V dramatu vychovatelky brutálně týrají bezbranné chovanky. Filmová fikce ale byla velice vzdálená realitě. Po deseti letech Josef Klíma přišel na to, že vše bylo jinak. Nevinně odsouzeným ženám se omluvil.

²⁶ Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

²⁷ Investigativní novinář spolupracující s Josefem Klímou v pořadu Soukromá dramata (Prima FTV)

²⁸ Josef Klíma, rozhovor pro Žižkovské listy, Petr Hamšík

4.4 Dalibor Bártek – Česká televize

Dalibor Bártek se narodil roku 1973. Vystudoval střední školu, obor mechanik-elektronik se specializací na telekomunikační zařízení. Od roku 1994 do roku 2000 prošel několika týdeníky a deníky. V roce 2001 začal pracovat v České televizi jako reportér – dramaturg pořadů Klekánice a Reportéři ČT. Od roku 2011 přešel v České televizi na pozici vedoucího vydání zpravodajství v Ostravě.

Dalibor Bártek dlouho odmítal nazývat investigativní žurnalistiku investigativní. Postoj odůvodňuje tím, že slovo „investigativní“ pochází z angličtiny a znamená v podstatě vyšetřovací. Bártek tvrdí, že vyšetřovat mohou policisté a orgány trestního řízení, protože ty jsou vybaveny zákonnými normami, nebo mohou vstoupit do různých neveřejných procesů a dostanou se tak k dokumentům oficiální cestou, ke kterým se nemůže dostat žádný novinář, byť je lepší nebo sebelepší. A proto Bártek definuje tento typ žurnalistiky spíše jako zdrojovou, protože kvalita informací a kvalita zpracování není závislá pouze od schopností pátracích, ale především od schopnosti psychologických. To znamená vědomost, kde si najít zdroje, jak s nimi komunikovat, jakým způsobem se dostat k informacím jakéhokoliv charakteru a jak s danou informací posléze nakládat. Avšak Bártek doplňuje, že v obecné rovině investigativní žurnalistika je bezesporu potřebná, respektive může mít význam pro společnost, pokud je korektní a ne tendenční. Bártek ale nehovoří pouze o tendenčnosti v samotné reportáži, ať už je obrazová nebo psaná, ale upozorňuje také na výběr témat a na schopnost zasadit problematiku, kterou novinář zpracovává, do kontextu ať už historického nebo společenského. Význam tedy má, ale Bártek je kritický a v současné době, v posledních dvou, třech letech, má problém, protože má pocit, že politici udělali všechno možné i nemožné, aby informace byly maximálně kontrolovány. A podle jeho mínění a z jeho zkušeností ubylo mnoho poctivých lidí, kteří se dostávali k neveřejným informacím, a potom byli případnými zdroji novinářů. Ubylo těch lidí, kterým určité jednání vadilo. Tím, že jsou informace více sešněrovány a kontrolovány, se z nich stal byznys. Stává se také, že jsou informace „vypouštěny“ záměrně a

to za účelem likvidace protivníka, nebo případně ekonomického zisku samotného zdroje. Jinými slovy Bártek poukazuje na to, že doba, kdy bylo nespočet lidí ochotných pomoci tomu, aby se některé informace dostaly k novinářům, je už za námi. Také vidí velký rozdíl mezi pátrací žurnalistikou před několika lety a tou současnou, podle něj, negativní.

„*Témata jsou všude kolem nás.*“²⁹ Záleží na způsobu myšlení novináře, zdůrazňuje Bártek, jedná se o kvalitu novináře, ať už dělá zpravodajství nebo publicistiku, nebo dělá dokumenty, záleží na tom, jak nahlíží na život kolem sebe, na problémy, na kauzy, případy, na realitu, která je kolem každého z nás neustále. Pokud není novinář schopen vnímat své okolí v souvislostech a kriticky a pokud možno objektivně, tak nemůže být dobrý novinář. Nicméně obecně platí, že pro zdrojovou (investigativní) žurnalistiku je bezpodmínečně nutné, aby měl novinář své diskrétní zdroje, k nimž ho váže určitý díl důvěry, protože se potom dostává do pozic, které mohou ohrozit jak zdroj, tak novináře samotného.

Spolehlivost (jestli člověk je nebo není spolehlivý) se v podstatě demaskuje na základě zkušenosti a to nejlépe osobní zkušenosti, kterou novinář se zdroji má.

„*Skrytá kamera a nahrávky, to je dnes velice háklivá věc.*“³⁰ Dalibor Bártek se přiklání k tomu, že skrytá kamera či nahrávky jsou součástí investigativní žurnalistiky. Upozorňuje, že se vždy jedná o choulostivou věc, protože pakliže rozhovor někdo nahrává, dává na trh pochopitelně určitý díl své duše, svého lidství, protože partner na druhé straně nečeká a netuší, že bude nahráván a baví se uvolněněji, možná otevřeněji, než jak by se bavil v případě, že by věděl, že je nahráván – to je vše logické – ale právě ve chvíli, kdy kdokoliv nahrávku pořídí, musí být připraven nést určitou morální zátěž, protože ať je to, jak chce, ať je nahráván člověk zloděj, podvodník, nebo třeba i něco horšího, vždy se jedná o člověka, který na situaci nahlíží stejně, jako kdokoliv jiný, tedy více než kriticky. Vše se vrací jako bumerang. Samozřejmě

²⁹ Dalibor Bártek, rozhovor pro studijní účely, Hana Bednářová

³⁰ Dalibor Bártek rozhovor pro studijní účely, Hana Bednářová

díky skryté kameře a nahrávkám se dostanou ven informace, které by světlo světa jindy nespatřily, protože by je nebylo možné prokázat. A je tedy dobře, když se tak stane.

Nahrávky vznikají různým způsobem. K novinářům se mohou dostat anonymně, nebo je sami reportéři pořídí účelně. Stále se musí brát v úvahu, že je to nástroj, se kterým je nutné pracovat opatrně.

Co se týče kontaktů novináře, Dalibor Bártek má jasno. Novinář a tiskový mluvčí by měli být vždy partneři, ale pro novináře je velice důležité, aby věděl, že tiskový mluvčí zastupuje zájmy instituce, pro kterou pracuje. Není to žádný kamarád novináře, je to pouze jeho kontakt, zdroj informací, ale jen těch oficiálních, nic víc. Je jiná věc, když je tiskový mluvčí schopen říct informaci navíc. Samozřejmě mimo záznam.

Novinář a politik. Bártek zmiňuje, že tento vztah je možná nejchoulostivější. Pokud je politik poctivý a pokud je politik člověkem, který přišel do veřejné sféry proto, aby pomohl veřejnému životu, to znamená, zajímá se o veřejné věci, chce určitou nápravu, jde mu o to, aby se nakládalo s finančními prostředky, které patří k veřejným zdrojům tak, jak se nakládat má, pak je to v pořádku, ale tuto jistotu musí mít novinář opět na základě dlouholetých nebo dlouhodobých známostí a vztahů. V ten moment může být takový kontakt velice užitečný. Politik není synonymum pro gangstera, ale stejně tak není politik synonymum pro charakterního a poctivého člověka. Je to otázka individuálního posouzení.

U vztahu mezi novináři a policií, platí podle Bárteka totéž. Buď je to člověk poctivý a férový a informace, která má a s kterými disponuje (které je případně schopen poodhalit i veřejnosti prostřednictvím novináře), jsou racionální a mají kvalitní základ a nebo je to „gangster s plackou“, který má na rozdíl od běžných lidí přístup do policejních databází a zneužívá svou pozici k tomu, aby pomáhal mafiánům nebo gangsterům a nebo sám sobě.

Novinář musí mít vazby a kontakty na mnoho lidí. Někteří jsou kvalitní, jiní méně kvalitní. Někteří z nich jsou apriori slušní, jiní nejsou a ani se tím netají. Ale bez toho, aniž by novinář s nimi nekomunikoval, se k ničemu nedostane.

Dalibor Bártek si myslí, že ideální konstelace pro investigativní žurnalistiku je práce dvou novinářů a to z toho důvodu, že si navzájem mohou být oporou i motorem, mohou si v práci pomáhat. Důležité je, aby si navzájem plně věřili. Nesmí docházet mezi nimi k problémům, například že se každý z nich někde tajně setkává a hraje svou vlastní hru. Musí to být takzvané „parťáci“ se vším všudy, obdobně jako u policistů.

„Být tak zvaně sólo po dlouhé roky je věc, která každého postupně „vyždímá“. Lépe je ve dvou, ale bohužel v České republice to moc nefunguje, a nebo možná ani v zahraničí.“³¹

Investigativní žurnalistika je nebezpečná. A to ne jen po stránce fyzické, ale také psychické, psychologické nebo perspektivní. Dalibor Bártek vymyslel pro investigativní žurnalistiku přímou a nepřímou úměru. Přímá úměra: Čím lépe svou práci děláte, tím více máte nepřátel. A nepřímá: Tím méně máte možností se později realizovat v jiných oborech, protože kam se podíváte, tam je někdo, kdo se zná s někým, komu jste tak zvaně uškodili v rámci novinářské práce.

Vyhrožování existuje, ale jak se říká, pes, který štěká, nekouše. Protože pokud bude někdo novináři chtít ublížit, má-li na to „páky“ i peníze a v neposlední řadě, má-li na to hlavu nebo povahu, pak je zbytečné, aby křičel, že dotyčnému novináři ublíží. Prostě se rozhodne a stane se. Jsou různé kategorie ublížení, Dalibor Bártek si myslí, že větší hrozba je tehdy, když člověk o bližícím se útoku neví. Tedy když mu nikdo nevyhrožuje, ale pouze pomstu vykoná.

³¹

Dalibor Bártek, rozhovor pro studijní účely, Hana Bednářová

Dalibor Bártek se vždy vracel ke starým kauzám. „*Novinář problém otevře a měl by čekat na reakce. Reakce je i žádná reakce.*“³² Upozorňuje, že by mělo být automatické kauzy a případy stále sledovat a dohrávat do konce.

4.4.1 Kauza Wolf

Nejznámější kauza, kterou natočil Dalibor Bártek a díky níž se hlasovalo o nedůvěře vládě, je případ Wolf.

Poslanec Petr Wolf, kandidát za sociální demokracii, který po údajném vydírání předsedou ČSSD Jiřím Paroubkem, z klubu a strany vystoupil, čelil v roce 2008 vyšetřování z podezření z úvěrového podvodu a porušování autorských práv.

Dodnes se neví, jak reportér České televize Dalibor Bártek k informacím přišel. Mezi policií a státním zastupitelstvím zavládl neklid z důvodu úniku informací ze spisu, a k případu se posléze vyjádřila i sociální demokracie s jasným prohlášením: „*Jakékoliv podezření o zasahování či politickém ovlivňování práce státních zástupců v Ostravě v kauze poslance Wolfa bude důvodem k přerušení jednání o průběhu českého předsednictví a také povede k žádosti o vyslovení nedůvěry této vládě*“.³² (Dalibor Bártek, [online] <http://www.ceskatelevize.cz>)

Policie vyšetřovala Wolfovu firmu UT2002, ta měla ze státní dotace zneužít částky v řádu milionech. Ministerstvo prostředí firmě v letech 2005 až 2007 poslalo více než jedenáct milionů korun na dva projekty, které se týkaly podpory životního prostředí. Nejvyšší kontrolní úřad v roce 2006 zjistil, že projekty jsou velice pochybné, navíc jeden se vůbec neuskutečnil. Firma falšovala takzvané cestovné, nebo vyplácela statisícové částky za studie, které byly opsané z internetu.

³² Dalibor Bártek, rozhovor pro studijní účely, Hana Bednářová

V březnu v roce 2009 se vše zamotalo ještě více. Tehdejší premiér Miroslav Topolánek požádal svého přítele Marka Dalíka, aby se pokusil domluvit reportérovi ČT. Dalík požádal Bárta, aby reportáž stáhnul. Ten si však rozhovor nahrál a slova Dalíka do reportáže použil také. Poprvé v historii České republiky vyvolala odvysílaná reportáž požadavek o vyslovení nedůvěry vládě. Hlasování bylo úspěšné a vláda posléze padla.

4.5 Shrnutí

Investigativní novináře, které jsem oslovila spojuje jejich práce, ale rozděluje způsob jejího vykonávání a nahlížení na ní. Každý z nich chápe historické poznatky investigativní žurnalistiky stejně, i přesto se na přítomnost a budoucnost dívají zcela jinými očima. Jaroslav Kmenta v investigativní žurnalistiku v Čechách věří, Pavel Blažek v ní doufá, Josef Klíma se ji snaží propagovat mladším generacím a Dalibor Bártek o její existenci v dnešní době pochybuje. Všichni se ale shodují na tom, že je nutné, aby reportér měl mnoho kontaktů, díval se na svět objektivně a informace přijímal kriticky. Důležité kauzy, které ve všech čtyřech případech mají reportéři takzvaně na svém kontě, se týkají legislativy České republiky. Ať je to kauza týkající se Kubiceho zprávy,³³ „sériová“ kauza Františka Mrázka,³⁴ neméně slavná kauza ohledně poslance Petra Wolfa³⁵ nebo kauza o požáru v Ústavu sociální péče na Měděnci.³⁶

³³ viz kapitola 3. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA V ČECHÁCH PO ROCE 1989, 5. odstavec

³⁴ viz kapitola 3. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA V ČECHÁCH PO ROCE 1989, 4. odstavec

³⁵ viz kapitola 3. INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTIKA V ČECHÁCH PO ROCE 1989, 6. odstavec

³⁶ oddíl 4.3.1 Kniha Brutalita

5. POPIS POSTUPŮ V REPORTÁŽI

Získané informace od reportérů a z literatury jsem se rozhodla aplikovat na svůj výzkum.³⁷

V Ostravě na Masarykově náměstí se již nějakou dobu pohybují takzvaní veksláci, kteří nabízejí ostatním občanům směnu peněz. Nejen že se tím dopouštějí trestné činnosti, ale také daňového úniku. Jak uvádí Pavel Blažek, je důležité si přesně zjistit, jakých trestných činností se překupníci dopouštějí, než se do kauzy novinář pustí.

Tyto nezákonné směny se dějí přímo před kamerami městské policie, která konání ignoruje. Cílem je tedy natočit tento čin na skrytou kameru a nahrávku předložit policii. Hlavně městské policii, která má překupníky celé roky přímo před nosem a zcela nic s tím nedělá.

I když se mnoho reportérů ke skryté kameře staví negativně, v tomto případě není jiné východisko, jak dokázat nezákonnou činnost. A jak všichni přiznali, pokud skrytá nahrávka působí jako důkaz, proti jejímu použití nic nemají.

Postup reportáže je tedy jasný. Volavka jsem já sama a se skrytou kamerou na klopě kabátu se vydávám na Masarykovo náměstí v Ostravě s cílem vyměnit si peníze na dovolenou. Nejdříve jsem vešla do směnárny, kde jsem zkontrolovala kurz, při východu mne zprvu veksláci ignorovali, a proto jsem se sama zeptala, zda neví, kde je další směnárna. Na to mi veksláci odpověděli, co a za kolik chci. Chtěla jsem vyměnit eura, „podnikatelé“ mě ale hned upozornili, že za míň, než za tři tisíce korun eura nemění. Po chvíli mi začali vyprávět, že na tomto místě už „podnikají“ několik let, jejich kolega dokonce měnil i bony a mezi jejich zákazníky patří i policie a soudci: „*My nic*

³⁷ viz Příloha A

špatného neděláme. Že máme nedovolené podnikání, to je věc druhá“.³⁸ Na to ještě zdůraznili, že stanice městské policie, která na ně míří dvacet čtyři hodin denně kamerou, o nich moc dobře ví, ale nemají důvod proti nim jít.

S tímto materiálem jsem se vracela do redakce za účelem zavolat tiskové mluvčí městské policie v Ostravě. Tisková mluvčí po mém vysvětlení situace se pouze ohradila, že městská policie se nebude nijak vyjadřovat a vysvětlení se mám dožadovat u policie státní.

Tisková mluvčí státní policie v Ostravě mne požádala o čas, ale byla ochotna odpovědět. *„Do současnosti takového protiprávního jednání neprověřujeme, ale existuje-li podezření takového protiprávního jednání budeme celou věc řešit.*“³⁹ Bohužel jejímu vysvětlení na kameru nerozuměla ani ona sama. Co mne ale překvapilo nejvíce, bylo zdůraznění, že pokud nenahlásím nezákonnou činnost na stanici sama, reportáž neberou jako žádné upozornění a případem se nebudou zabývat.

Na řadě byl právník, který na kameru vysvětlil, jak by se policie měla správně zachovat a co hrozí překupníkům za tresty: *„Mám za to, že tímto jednáním se mohou dopouštět trestného činu neoprávněného podnikání*“.⁴⁰

Jako jediný tedy srozumitelně vysvětlil, co by se mohlo překupníkům stát, kdyby policie zasáhla, což se do dnešního dne nestalo a veksláci na Masarykově náměstí v Ostravě působí dále.

³⁸ viz Příloha A

³⁹ Vladimíra Pietraszová, tisková mluvčí Policie ČR, viz Příloha A

⁴⁰ viz Příloha A

5.1 Shrnutí

Část praktická se věnuje reportáži,⁴¹ ve které jsem se řídila známými kroky investigativců. Při natáčení reportáže jsem musela být velice vytrvalá, jelikož nebylo jednoduché komunikovat s tiskovými mluvčími policie České republiky, kteří nebyli schopni či ochotni se vyjadřovat k nepříjemným tématům. Na vytrvalost mne ale zkušené novináři upozorňovali. Díky absolvovaným rozhovorům jsem věděla, co mohu od reportáže čekat, a hlavně, jak se na ni připravit, hovořím například o prostudování zákonů týkajících se dané problematiky. Veksláci o natáčení na skrytou kameru a na kameru s dlouhým sklem samozřejmě nevěděli, a proto jsem jejich obličej neukázala. Nejdůležitější však bylo uchovat v tajnosti zdroj, který mne na nezákonné podnikání upozornil.

⁴¹ Příloha A

6. ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, za jakých okolností lze získat informace. V teoretické části jsem se zaměřila na investigativní žurnalistiku obecně, její žánrový kontext metody a historii. Mezi důležité mezníky patří aféra Watergate nebo případ plukovníka Redla. Další kapitolu jsem věnovala historii investigativní žurnalistiky v Čechách, která je poněkud mladší, než například v západní Evropě či v Americe.

Analytická část vyhodnocuje rozhovory s reportéry Pavlem Blažkem, Jaroslavem Kmentou, Josefem Klímou a Daliborem Bártkem. Ti naši žurnalistiku obohatili o kvalitní odhalení nepravostí ve společnosti. Zkušenost ze setkání s reportéry a s jejich názory a zážitky se mi také osvědčila při natáčení reportáže, viz praktická část. Řídila jsem se jejich radami ohledně práce se skrytou kamerou. Jejich zkušenosti mi pomáhali při jednání se zdroji. Při absolvování rozhovorů se potvrdili v úvodu stanovené hypotézy. Každý novinář musí mít mnoho kontaktů a všichni reportéři se shodují, že je důležité, aby se reportér díval na svět objektivně a kriticky. U investigativních novinářů nesmí chybět kuráž, jelikož se stále pohybují na hranici zákona a kdykoliv je může zasáhnout stinná stránka žurnalistiky tohoto typu.

Z mnoha významných investigativních případů v minulosti u nás i v cizině, a z rozhovorů v praktické části bakalářské práce vyplynulo, že dobrá investigativní reportáž je postavena na znalosti problematiky, zvolených metodách a také znalosti práva. Tím se naplnily cíle stanovené v úvodu této práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BERNSTEIN, C., WOODWARD, B., *Všichni prezidentovi muži*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2002. ISBN 80-7257-884-7

BLAŽEK, P., *KRACH, Temné pozadí Kubiceho aféry*. 1. vyd. Brno: JOTA, s. r. o., 2009. ISBN 978-80-7217-677-9

HAVLASA, Z., HRUŠKOVÁ, Z., et al. *PRAVIDLA ČESKÉHO PRAVOPISU, s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Akademia Praha, 2002. ISBN 80-200-0475-0

HRUBÝ, J., *Aféry první republiky: Jak se hrálo v zákulisí*. 1. vyd. Praha: Práce, 1984.

KISCH, E., E., *Zuřivý reportér, Egon Erwin Kisch*. Praha: Pokrok, 1928. CNB 00539600

KLÍMA, J., *Brutalita*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1990. ISBN 80-204-0093-1

KMENTA, J., *Kmotr Mrázek, Tajný život šéfa českého podsvětí*. 1. vyd. Praha: JKM, 2007. ISBN 978-80-903603-1-0

KMENTA, J., *Kmotr Mrázek II, Krakatice*. 1. vyd. Praha: JKM, 2008. ISBN 987-80-903603-2-7

KMENTA, J., *Kmotr Mrázek III, Válka kmotrů*. 1. vyd. Praha: JKM, 2009. ISBN 978-80-903603-3-4

KÖPLOVÁ, B., *Média a společnost*. Praha, 2003. ISBN 80-7178-697-7

SLONKOVÁ, S., KUBÍK, J., *TÍHA OLOVA a co jsme do novin nepsali*. PRAGMA, 2001. ISBN 80-7205-852-5

VERNER, P., *Vývojové trendy v Českých médiích po roce 1989*. UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2010. ISBN 978-80-7452-007-5

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY

DOBAL, P., *AFÉRA PLUKOVNÍKA REDLA*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1990.
ISBN 80-206-0035-3

GAINES, C., W., *INVESTIGATIVE JOURNALISM, Proven strategies for reporting the story*. 1st ed. Washington D.C.: CQ Press, 2007.
ISBN 978-0-87289414-3

PROTESS, L., D., et al. *THE JOURNALISM OF Outrage, Investigative reporting and agenda building in America*. 2nd ed. New York, London: The Guilford Press, 1991. ISBN 0-89862-591-2

SPARK, D., *Investigative reporting, A study in technique*. 1st ed. Oxford: Focal Press, 1999. ISBN 0240 51543 9

SEZNAM POUŽITÝCH MĚSÍČNÍKŮ

HAMŠÍK, Petr. Klasická galerka už neexistuje. *Žižkovské listy, Nezávislý měsíčník pro občany Žižkova a Královských Vinohrad*. 2012, č. 02-03, s. 9-13.

SEZNAM POUŽITÝCH VEBOWÝCH STRÁNEK

Česká televize, Dalibor Bárek. *Kauza Wolf, z čistě kriminální kauzy se stala politická hra.* [online] [cit 2012-02-02].

Dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/39793-kauxa-wolf-z-ciste-kriminalni-kauxy-se-stala-politicka-hra/>

Česká televize, Dalibor Bártek. *Dalík naléhal na reportéra ČT ať nevysílá reportáž o Wolfovi.* [online] [cit 2012-02-02].

Dostupný z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/48619-dalik-nalehal-na-reportera-ct-at-nevysila-reportaz-o-wolfovi/>

Česká televize, [online] [cit 2012-02-02].

Dostupný z <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/209562210800040-13-komnata-josefa-klimy/>

Kmenta.cz. *Kmotr Mrázek I.* [online] [cit 2012-25-01].

Dostupný z http://www.kmenta.cz/cz/knihy-kmotr_mrazek.aspx

Kmenta.cz. *Kmotr Mrázek II.* [online] [cit 2012-25-01].

Dostupný z http://www.kmenta.cz/cz/knihy-kmotr_mrazek_II.aspx

Kmenta.cz. *Kmotr Mrázek III.* [online] [cit 2012-25-01]. Dostupný z

http://www.kmenta.cz/cz/knihy-kmotr_mrazek_III.aspx

Kmenta.cz. *Životopis.* [online] [cit 2012-21-02]. Dostupný z

http://www.kmenta.cz/cz/kdo_jsem-zivotopis.aspx

Milan Šmíd. *Mýty a historická fakta aféry Watergate.* [online]

[cit 2012-27-01]. Dostupný z <http://www.louc.cz/pril01/p45water.html>

Nakladatelství JOTA, s.r.o. *O knize.* [online] 2009-2012. [cit 2012-25-01].

Dostupný z <http://blog.jota.cz/o-knize/>

Nakladatelství JOTA, s.r.o. *O autorovi.* [online] 2009-2012.

[cit 2012-21-02]. <http://blog.jota.cz/o-knize/o-autorovi/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Košilka reportáže	I
Příloha B – Rozhovor Pavel Blažek	III
Příloha C – Rozhovor Jaroslav Kmenta	VI
Příloha D – Rozhovor Dalibor Bártek	X

PŘÍLOHY

Příloha A – Košílka reportáže

STUDIO:

Přestože je Masarykovo náměstí v Ostravě plné policejních kamer a sídlí zde i služebna městské policie, čile na tomto místě probíhají nelegální obchody. Obchoduje se zde nelegálně s penězi. Městská ani státní policie tuto dlouholetou problematiku přesto neřeší.

AS⁴²:

Eura, dolary, libry a mnoho ostatních měn za lepší kurz. To nabízí skupinka překupníků lidem přímo na ulici. Nelegální obchodování nijak nezastírají.

SY⁴³: Veksláci

My nic špatného neděláme. Že máme nedovolené podnikání to je věc druhá. To oni by nám museli prokázat. Protože je to tak těžce prokazatelné, tak s tím nic nedělají.

AS:

I když na různých místech Ostravy obchodují už řadu let, městská ani státní policie jim v tom nijak nebrání.

SY: Zychová V., telefonát, tisková mluvčí městské policie:

Nebudu se k tomu vyjadřovat

SY: Veksláci

Jsou tu dvě kamery. Mají nás pod kontrolou a věřte, že i oni kupují taky.

Soudci (*Soudci?*

A policajti?) Samozřejmě.

⁴² asynchron

⁴³ synchron

SY: Vladimíra Pietraszová, tisková mluvčí Policie ČR:

Do současnosti takovéto protiprávní jednání neprověřujeme, ale existuje-li podezření takového protiprávního jednání budeme celou věc řešit.

Jakým způsobem budete tuto věc řešit? Máte-li. No to nebudu říkat.

SY: Pavel Zajíc, advokát:

Mám za to, že tímto jednáním se mohou dopouštět trestného činu neoprávněného podnikání.

AS:

Každý, kdo neoprávněně podniká se vystavuje riziku trestu odnětí svobody až na dvě léta. V případě ostravských směnárníků však může být také naplněna skutková podstata trestných činů souvisejících s daňovými úniky.

SY: Pavel Zajíc, advokát

Myslím si, že by se tím policie ČR měla zabývat.

AS:

Podle tiskové mluvčí se policie bude případem zabývat až tehdy, když podezření z páčání trestné činnosti oficiálně obdrží od oznamovatele.

ST: Lenka Nováková a Hana Bednářová, ČT, Ostrava.

Příloha B – Rozhovor Pavel Blažek

Co je podle Vás investigativní žurnalistika?

Pátrací žurnalistika. Četl jsem Čapka, a bylo mi kladeno na srdce, že pokud je to možné, mám používat česká slova a vyhýbat se cizím. takže já mluvím o pátrací, jestli to nevadí.

Vůbec ne.

Pátrací žurnalistika je typ novinářské práce, která má odhalovat nebezpečné společenské, sociální jevy. V kterékoliv oblasti společenského života. Je to z mého pohledu velmi náročná a někdy i nebezpečná práce. Ať už z hlediska ekonomických sankcí nebo výhrůzek fyzického násilí.

Jak se hledají témata?

Vždy je to o skryté osobnosti, že shromažďujete informace. Například v případě, že máte podezření z trestného činu. A to je velice úporná práce, dnes je to mnohem snazší, než na začátku devadesátých let, protože spoustu informací dokážete vyhledat na internetu, které vás posouvají dál.

Kromě toho je důležité shromažďování informací vlastní iniciativou. Když si vybudujete určitou dobrou pověst, tak získáte ještě další informace. Člověk potřebuje dobře znát trestní řád a trestní zákon, ale vždy i další zákony spojené s tou konkrétní oblastí, kterou sledujete.

Řekl jste, že dnes je to s informacemi mnohem snazší, jak to tedy bylo po roce 1989?

V těch začátcích to byly informace, které jsem v podstatě získal v malé privatizaci, když jsem zjistil, že lidé z šedé zóny vstupují do privatizačních procesů a najednou legalizují své nezákonné příjmy. U Františka Mrázka to byl

pivovar v Českém Krumlově, pak to byla forma bankovních úvěrů, nadhodnocených znaleckých posudků, převádění zadlužených společností na „bílé koně“.⁴⁴

Jaká je spolehlivost dokumentů, které vám někdo předá?

To je potřeba si ověřit. Já jsem se neseťkal za celou dobu ze situací, že by někdo chtěl personálně někoho vyřadit. Je pravda, že v orgánech státu i ve veřejných orgánech (magistrát, zastupitelstvo obcí, úřady) jsou lidé, kteří jsou svědky trestné činnosti a netroufají si jít do přímého střetu, protože by byli existenčně ohroženi, tak použijí okliku. Informace předají novinářům. Neseťkal jsme se, že by šlo o osobní pomstu. Vždy tam šlo o podstatu věci. Jsou to lidé, kteří jsou alespoň z hlediska mé zkušenosti, vnitřně čestní, chtěli zastavit to, čeho byli svědky, ale nedovolili si jít do přímého boje. Tam je pak nejtěžší postupovat tak, aby dotčená strana nezjistila, kdo to byl. To znamená velmi pečlivě chránit zdroje. Když se vám to povede, lidé si to časem řeknou. Otevře se vám určitý informační prostor z různých oblastí společenského života. Neseťkal jsem se s pomstychtivostí, ale s mravními důvody a s vědomím toho, že lidé sami na to nestačí. Což existuje i uvnitř policejního sboru nebo státního zastupitelství. Lidé dané poměry znají a vědí, že se vše řítí do světa, ve kterém nechtějí žít a nechtějí, aby v něm žili i jejich děti.

Čemu jste se nejvíce věnoval?

Já jsem se nejvíce věnoval pražskému magistrátu a potom trestné činnosti, protože jsem to měl i v popisu práce, třeba v Právu v policejním oddělení, jako redaktor. Také jsem občas dostal úkol pokračovat v tom, co naznačili kolegové v televizní reportáži. Po zjišťování okolností a skutečností, případně faktů, které se v reportáži objevily, ať už televizní nebo v tisku, jsem zjistil, že je to jinak a že oni odvíšovali reportáže v zázračně krátké době, to znamená na zadání někoho, kdo jim dokumentaci předal, aby byl atakován určitý jim

⁴⁴ Slangové označení pro osobu nastrčenou k páčání trestné činnosti, aby zakryla skutečného pachatele.

nepříjemný nebo nebezpečný člověk, dokonce i člen policejního sboru. To znamená, že media jsou v tomto smyslu i zneužitelná. Neměl jsem to u leckterých kolegů dobré. Neměli mě proto rádi, ale mě to nevadilo.

Co říkáte na používání skryté kamery či nahrávek?

To záleží na případě, kterého se to dotýká. Já nesmím jít se záměrem někoho zkompromitovat. Lidé se z mého pohledu kompromitují vlastními skutky. To znamená vlastními činy a ty činy se snaží slovy kolikrát maskovat. Mě vždy zajímala skutková podstata věci. Já jsem nikdy neměl zájem takzvaně někoho vyprat na základě jeho chybných slovních výroků. Něco jiného je, když on skutkovou činnost popírá.

Jaký máte názor na dlouhodobé vztahy s tiskovými mluvčími, policií nebo dokonce s politiky?

Novinář má širokou škálu kontaktů, jak v rámci novinářské komunity, v rámci redakce v níž působí, tak má kontakty s politiky, protože s nimi přichází do styku, s tiskovými mluvčími a s policií. Ale teď záleží na tom zda, a to zní vznešeně, sleduje pravdu, zda mu jde o pravdu dané věci, podle zásady padni komu padni a nebo naopak, zda tu věc křiví ve prospěch politika, policejního funkcionáře, soudce, státního zástupce, nebo ve prospěch nějaké skupiny, které se ten daný případ týká. Proti osobním vztahům, že se lidé navzájem znají, proti tomu bych nic neměl, důležitý je výsledek.

Když jste napsal článek, tedy kauzu, vracel jste se po čase zpátky a zkoumal jste další informace?

Ano, třeba některé kauzy tvořily série. Například Berdychův gang. Já jsem se v podstatě k tomu dostal proto, že jedna kolegyně nešla na soud. V redakci kolem toho byl kravál, tak jsem to dostal na krk, takhle začali Berdychovci. Nechtěl jsem nikomu lézt do rajonu, ale začal jsem se o tom mnohem více

zajímat a nestačil jsem se divit, protože tam bylo i propojení s policisty. Akorát pořád nebylo odhaleno vyšší patro, protože není možné, aby se tolik let děla součinnost některých policistů s Berdychem a některými lidmi s Berdychova okruhu a nadřízení na to nepřišli. Tomu teda nikdy neuvěřím, že to nevěděli a tak dále. Že ty peníze nešly i směrem výš.

Příloha C – Rozhovor Jaroslav Kmenta

Můžete specifikovat, co je podle vás investigativní žurnalistika?

Investigativní žurnalistika je práce novináře přijít něčemu na kloub. Rozplést nějaký složitý jev, třeba přijít na nějakou korupci. Je to něco podobného, jako dělají policajti, když vyšetřují nějakou kauzu, akorát že my máme poslání to okamžitě zveřejnit.

Spoléháte na to, že vyjdete do ulic a „křičíte“ na vás deset témat, nebo na zdroje. Jak hledáte témata?

Ono to vyplývá z podstaty novináře, který přijímá nějaké informace.

Jaké jsou možnosti. Vy máte možnost buď, že se vám někdo ozve a upozorní vás na nějaký typ, nějakou kauzu, vy si to musíte potom vlastní cestou obšlapat a zjistit si informace. Nebo je ve společnosti nějaká velká kauza, například policie něco rozkrývá, je to u soudu, a je z toho třeba zveřejněna jen část, a novinář, který má zkušenosti v tom vidí něco víc a rozplétá svou prací více souvislostí.

A nebo je to úplně nahodilý proces, například člověk si musí stále lámat hlavu s informacemi. Nesmí se přijímat hrubě, že politik něco řekne, a my mu to už věříme. To nejde, musíte se k tomu vždy stavět s odstupem.

Jednu z možností, z hledání témat, jste zmínil, že se vám může někdo ozvat a upozornit vás na nějakou kauzu, jaké je tedy spolehnutí na zdroje?

Ono když se vám někdo ozve a přinese vám informaci, tak je to pro novináře největší problém. Samozřejmě to může vypadat na první pohled jednoduše, že vám někdo přinese nějakou složku. Vy se ale musíte zaobírat tím jakou má motivaci, že vám to přinesl, což je mnohdy daleko složitější práce, protože vy si musíte tak trošku proklepnout i toho člověka. Musíte vědět, kde k informacím přišel a jakou má motivaci, když vám to dal.

Může to být čestný člověk, kterému se opravdu nelíbí počínání institutu nebo firmy, tak se vám svěří a vysvětlí své motivy – to je nejlepší případ člověka, který s vámi spolupracuje. Je to člověk, který „píská na píšťalku“ a upozorňuje na něco nekalého. A pak jsou i problémoví. Když k vám přijde nějaký člověk, jenom z toho titulu, že je naštvaný na svého šéfa a chce ho dostat z funkce a chce si tam místo něj sednout. Přinese něco hanlivého a sám má máslo na hlavě.

Když napíšete článek, radíte se v redakci nebo je to pouze na vás?

V redakci je to vždy o debatě. Není to nikdy, že si jako novinář, který pracuje v novinách, můžete dělat co chcete. Musíte vnímat i tu strukturu. Vy jste zodpovědný nejen sám vůči sobě, za svojí práci, ale i vůči redakci, protože to co zveřejníte, pokud je pravda, tak jste úspěšný. Všichni zatleskají. Ale pokud ne tak nenesete na trh jen svou kůži, ale i kůži redakce a musíte být zodpovědní celkově, jako redakce. Takže zde funguje mechanismus, kdy si o kauze musíte popovídat bezprostředně se svým šéfem, víc hlav víc ví. Bavíte se s editory, právníky.

Řekl jste, že se jde s kůží na trh, takže zde existuje i špatná stránka pátrací žurnalistiky, můžete to objasnit?

Je to taková stinná stránka investigativní žurnalistiky, protože vy jako člověk, který rozkrývá nějaký podvod, korupci, lidi spojené s vraždami, podsvětím, nejste oblíbený. Polovina lidí vás miluje, protože jsou nadšení, že tady je někdo takový, kdo se nebojí a jde do toho (což je fajn, dává vám to sílu a krev do žil). A pak vás taky půlka nenávidí.

Lidi o kterých píšete vás nebudou mít rádi. Pokud máte pravdu a píšete objektivní realitu, a píšete o nich, tak já věřím v to, že ten člověk nebude mít v sobě takového čertíka, aby zločinnost ještě zdvojnásobil, aby se vám chtěl pomstít. Najat na vás někoho a tak dále...

To jsou výjimečné případy, které jsme za dobu dvaceti let demokracie zažili. Já jsem se naštěstí do takovéto tvrdé situace nedostal. Samozřejmě jsou výhrušné dopisy, hrozba fyzického násilí. Tohle je spojené s tím, že vás někdo vydírá, protože kdyby to někdo chtěl udělat, tak to udělá a nebude vás na to upozorňovat. Samozřejmě je hrozně nepříjemné, když vám přijde dopis, kde je do detailu popsán jak se pohybujete, kudy chodíte, jak rodina, děti, do jaké školy chodí, kterou cestou. To už si uvědomíte, že si ten člověk dal minimálně práci, že vás sledoval. Největší problém je, že máte vždy strach o rodinu.

Odbočím na úplně jinou otázku, co říkáte na dlouhodobé vztahy mezi novináři a tiskovými mluvčími, politiky, policií?

Jako novinář si musíte uchovat jakousi svébytnost. Nesmíte mít s někým tak nadstandardní vztahy, že by vás, člověk, se kterým komunikujete nakonec využíval, zneužíval.

Pro novináře a tedy investigativní novináře hrozí pár rizik, vy jste jako člověk závislý na komunikaci s tiskovými mluvčími, policií, státními úřady s kýmkoliv, takže vy s nimi musíte umět komunikovat. Musíte brát, že to není pro vás žádný nepřítel, ale zároveň ani super kamarád. To je prostě člověk, který dělá svou práci.

Když napíšete článek, lépe řečeno kauzu, vrátíte se k tomu po sléze, nebo to zasunete do šuplíku?

Já si myslím, že je to jedno ze základních pravidel, že by dobrý novinář měl neuzavřené kauzy, nebo částečně uzavřené, čas od času oživit a zeptat se, co je nového, protože je to hrozně klíčová věc.

Jaký máte názor na používání skryté kamery, skrytých nahrávek?

Je to téma, které ve společnosti dělá horkou krev. Do roku 2005 to bylo doménou používání v televizích, ale s rozvojem internetu a s rozvojem investigativní žurnalistiky to vešlo do písčících médií. Já vám řeknu věc, kterou zastávám já osobně. Já používám skrytou kameru jen ve výjimečných případech, opravdu když není zbytí. A jenom proto, abych měl v ruce důkaz o něčem. Ne že je to hned součást reportáže. Příklad – když je tvrzení proti tvrzení, důkaz je nahrávka nebo natočený materiál.

Když mluvíte se zdroji, myslíte si, že je lepší vlastnit dojem naslouchajícího dobráka, nebo být drsňák?

Já jsem typ naslouchače. Já prosazuji tohle, ale mám kolegy, kteří jsou ti tvrdíaci takzvaně, a taky se to občas vyplatí. Ono záleží na situaci, novinář by měl obecně být ten, kdo naslouchá a pozoruje (pozorovatel dění).

I v novinářině platí, že je to o mezilidských vztazích.

Příloha D – Rozhovor Dalibor Bártek

Co je pro tebe investigativní žurnalistika, jaký máš na ni názor?

Tak předně říkám, že jsem dlouho odmítal definici investigativní, to slovo pochází z angličtiny, znamená v podstatě vyšetřovací, nebo něco takového. Já tvrdím, že vyšetřovat mohou policisté, orgány trestního řízení, protože jsou vybaveny zákonnými normami, nebo-li mohou vstoupit do různých neveřejných procesů a dostanou se tak i k dokumentům, přirozenou oficiální cestou, ke kterým se nemůže dostat žádný novinář, byť je lepší nebo sebelepší. Proto nedefinuji tento typ žurnalistiky jako investigativní, ale spíše jako zdrojovou, protože kvalita informací a kvalita zpracování není závislá pouze od schopnosti reprodukovat novináře, ale především od schopností psychologických, to znamená, kde si najít zdroje, jak s nimi komunikovat, jakým způsobem se dostat k informacím jakéhokoliv charakteru a jak s tou informací posléze nakládat. V obecné rovině investigativní žurnalistika je bezesporu potřebná, respektive může mít význam pro společnost, pakliže se dělá korektně a nedělá se tendenčně a teď nehovořím pouze o tendenčnosti v samotném díle, nebo v samotné reportáži, ať už je obrazová nebo psaná, ale bavíme se také o výběru témat a o schopnosti zasadit danou problematiku, kterou novinář zpracovává do kontextů, ať už historických nebo společenských. Význam to má, ale mohu-li být kritický v současné době, v posledních dvou třech letech, mám trošku problém, protože mám pocit, že politici udělali všechno možné i nemožné proto, aby informace byly maximálně kontrolovány.

Ty jsi to už trošku načal, jak se hledají témata?

Témata jsou všude kolem nás. Všude kolem nás a záleží na novináři. To je v podstatě klíč kvality novináře, ať už dělá zpravodajství, publicistiku, nebo dokumenty, záleží na jeho způsobu myšlení, záleží na tom, jak nahlíží na život kolem sebe, na problémy, na kauzy, případy, na realitu, která je neustále kolem každého z nás. Pokud není novinář nebo ten člověk schopen vidět věci

v souvislostech a kriticky a pokud možno objektivně, tak nemůže být dobrý novinář. Nicméně obecně platí, že pro zdrojovou (investigativní) žurnalistiku je pochopitelně bezpodmínečně nutné, aby měl novinář své diskrétní zdroje, které k němu nebo novináře k nim, váže určitý díl důvěry, protože opravdu se potom dostáváte do pozic, které mohou ohrozit jak zdroj, tak novináře samotného a to už je složitější hra.

Tam je důležitá spolehlivost.

Spolehlivost se v podstatě demaskuje, jestli člověk je nebo není spolehlivý na základě zkušenosti, osobní zkušenosti, kterou novinář s ním má. Pokud se na novináře nalepí cizí zdroj, neznámý člověk a má dobré informace, nebo se alespoň tak tváří, tak ještě není jisté, že jsou informace pravdivé nebo objektivní.

Jaký máš názor na používání skryté kamery nebo nahrávek?

Je to součást druhu žurnalistiky, ale vždy je to strašlivě choulostivá věc, protože zase jsme u toho, že pakliže někdo něco nahrává, tak dává v šanc pochopitelně určitý díl své duše, lidství, protože partner na druhé straně nečeká a netuší, že bude nahráván a baví se uvolněněji možná otevřeněji, než jak by se bavil v případě, že by to věděl, to je ještě všechno logické, ale právě ve chvíli, kdy kdokoliv nahrávku pořídí, mě se to samozřejmě v minulosti týkalo a týká, musí být připraven nést určitou morální zátěž, protože ať je to jak chce, ať je ten naproti zloděj, podvodník, nebo třeba i něco horšího, vždy je to pořád člověk, a vždy je tam lidství. Říkám ano, děje se to, děje se to logicky, mnohdy díky tomu se dostanou ven věci, které by se jinak nedostaly, pochopitelně, protože by nebylo možné je prokázat. A je tedy i v určitých ohledech dobře, když se tak děje avšak ten, kdo pořizuje záznamy, tak musí být připravený na to, že se mu může taková aktivita vrátit jako bumerang. V tom smyslu, že se s tím musí nějak lidsky vyrovnat, protože ten partner naproti něj k takovému

činu nebo k takové aktivitě nahlíží tak, jak by nahlížel každý, to znamená více než-li kriticky.

Na druhou stranu záběry vznikají různým způsobem a pokud se novináři dostanou k nahrávkám tak, že jim je někdo donese a jsou objektivně vzato reálné a není to fikce, pak se s tím pracuje daleko snáze a opět jsme u toho, že se může podařit poodhalit spousta věcí a může to prospět společnosti.

Co říkáš na dlouhodobé vztahy mezi novináři a policií, politiky?

To jsou úplně jiné varianty. Novinář a tiskový mluvčí, ti by partneři vždy měli být, ale pro novináře je důležité, aby věděl, že tiskový mluvčí zastupuje zájmy organizace, pro kterou pracuje. Není to žádný kamarád, je to pouze kontakt, zdroj informací, ale jen těch oficiálních, nic víc. Že tiskový mluvčí je schopen někde, jakoby v tichém rožku něco našeptat, to je nadstandard, to se už bavíme o jiném typu tiskového mluvčího, nebo jiném druhu zdroje.

Novinář a politik. To je možná nejchoulostivější. Pokud je politik poctivý a pokud je politik člověkem, který přišel do veřejné sféry proto, aby pomohl veřejnému životu, to znamená zajímá se o veřejné věci, chce určitou nápravu, jde mu o to, aby se nakládalo s finančními prostředky, které patří k veřejným zdrojům, tak jak se nakládat má, pak je to v pořádku, ale tuto jistotu musíme mít na základě dlouholetých nebo dlouhodobých známostí, vztahů, v ten moment může být takový kontakt fajn. Politik není synonymum pro gangstera, ale stejně tak není politik synonymum pro charakterního poctivého člověka. Je to prostě otázka individuálního posouzení.

Co se policajtů týče, platí vlastně totéž jako u všeho ostatního, buď je člověk poctivý a férový a informace, které má a kterými disponuje a které je případně schopen poodhalit i veřejnosti prostřednictvím novináře a nebo je to gangster s plackou, který má narozdíl od běžných lidí přístup do policejních databází a zneužívá svou pozici k tomu, aby pomáhal mafiánům nebo gangsterům a nebo sám sobě. Vždy je to individuální.

Vždy je to o tom, že novinář musí mít vazby a kontakty na hromadu lidí, někteří jsou kvalitní, jiní méně kvalitní. Někteří z nich jsou apriori slušní, jiní

jsou apriori gangsteři, ani se tím netají, ale bez toho aniž by novinář s nimi nekomunikoval se k ničemu nedostane.

Myslíš si, že je lepší pracovat individuálně nebo v týmu redaktorů?

Myslím si, že ideální konstelace jsou dva lidé, a to z toho důvodu, že si navzájem mohou být oporou i motorem a navzájem si mohou v práci pomáhat. Problém je jeden, že ti dva lidé si musí navzájem věřit a nesmí docházet k problémům, že se každý z nich někde tajně potkává a hraje svoji vlastní hru. To znamená musí to být part'áci se vším všudy, obdobně jako u policajtů, jak poldové dělají ve dvojicích, to platí i u novinářů. Být sólo po dlouhé roky je věc, která každého postupně vyždímá. Lépe je ve dvou, ale to moc nefunguje. Ani v české žurnalistice, možná ani v zahraničí.

V investigativní žurnalistice existuje bohužel i stinná stránka, jak se k tomu stavíš ty?

Ono je to svým způsobem něco jako adrenalinový sport akorát, že výrazně nebezpečnější a to ne jen fyzicky, ale i psychicky, psychologicky a perspektivně. Totiž u investigativní žurnalistiky, platí přímá úměra, čím lépe svou práci děláte, tím více máte nepřátel. Nepřímá je, tím méně máte možností se později realizovat v jiných oborech, protože kam se podíváte, tam je někdo, kdo se zná s někým, komu jste takzvaně uškodil v rámci žurnalistiky.

Ten vám to osobně nezapomene, protože lidé pochopitelně když kradou, tak nemají vnitřní myšlení nastaveno na to, že si to zasloužili, že se to o nich ví, a že jdou do vězení právem. Oni mají pocit, že jim někdo uškodil a jsou vzteklí asi tak, jako bychom byli všichni. V ten moment oni vás mají zaškatulkovaného do kategorie škůdců a to říkám velmi slušně. A pochopitelně pokud jsou to lidé bohatí, vlivní, mocensky někde etablovaní, tak mají kolem sebe desítky stovky a někdy i více různých obchodních partnerů, kteří vás tam zaškatulkují taky, protože to škodí byznysu, aby se s vámi potkávali. Ubývá partnerů, neustále. Zase já říkám, pes, který štěká, nekouše, protože pokud

budu chtít někomu ublížit, mám-li na to páky i peníze a v neposlední řadě mám-li na to hlavu nebo povahu ve smyslu, že se toho neštítím, pak je zbytečné, abych křičel, že tomu dotyčnému ublížím, tak se prostě rozhodnu a stane se. Jsou různé kategorie ublížení, zkrátka myslím si, že větší hrozba je tehdy když člověk o ni detailně neví.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Hana Bednářová

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: Prezenční

Název práce: Investigativní pátrání po reportérech české investigativní žurnalistiky

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 43

Celkový počet stran příloh: 14

Počet titulů české literatury a pramenů: 12

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 4

Počet internetových zdrojů: 10

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Verner